

FUZÛLÎ'NİN HÜSN Ü AŞK (SIHHAT U MARAZ)'I

Prof. Dr. Hüseyin AYAN*

Fuzûlî (Mehmed b. Süleyman), çok yönlü bir şâirdir. O âlim bir şâirdir. Bilerek, isteyerek ilmi seçmiştir. Sempozyumda ele alınan eserlerinin konularına bakıldığı zaman da onun bilgin bir şâir olduğu hemen görülmektedir.

Fuzûlî'nin eserlerine bakarak, ona niçin büyük bir İslâm mütefekkeri, hattâ onu neden İslâm filozofları arasında görüp değerlendirmedığımızı pek anlayamamaktayım. Bazı konuşmalarda Fuzûlî'nin bu durumuna dikkatleri çekmek istediğimizde "filozof'un yine Batılı filozoflarca belirlenen şartlarına uymadığını ifade ile, Fuzûlî'nin felsefesine eğilmek istemiyorlar.

Fuzûlî'nin Divanlarına (Türkçe ve Farsça) baktığımızda, derin bir tasavvuf bilgisinin hakimiyeti hemen göze çarpar. Hemen her konuda yazdığı eserlerine eğildiğimiz zaman da onun hakîmliği inkâr edilemez.

Fuzûlî'nin üç dilde, (Türkçe, Farsça ve Arapça) yazdığı eserleri göz önünde tutularak ifade etmek mümkündür ki,

Dîvan'larında mutasavvıf,

Leylâ ile Mecnûn'da, olağanüstü bir hikâyeci,

Beng ü Bâde'de ve Sohbetü'l-Esmâr'da; temsîlî olarak iki devlet anlayışını ve başındakileri mukayese eden bir siyasetçi,

Sohbetü'l-Esmâr'da, meyveleri konuşuran bir nebâtâtçı,

Hadîkatü's-Süedâ'da bir târihçi,

Mektuplarında, özellikle Şikâyet-nâme'sinde bir içtimaiyâtçı,

Rind ile Zâhid'inde bir eğitimci,

Matla'u'l-İ'tikâd fî Ma'rifeti'l-Mebde'i ve'l-Me'âd ile Terceme-i Hadîs-i Erba'in'inde bir İslâm bilgini,

* S.D.Ünv. Burdur Eğitim Fak. Dekanı.

Hüsn ü Aşk (Sıhhat u Maraz)'ında ise bir tabîptir.

Bu özellikleri ile Fuzûlî'nin bütün bilim dalları ile ilgilendiği, bunlar arasında tıbbın da bulunduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz.

Fuzûlî'nin Hüsn ü Aşk (Sıhhat u Maraz)'ı tıbbi üç bölümde ele almaktadır: (Aslında risâle iki kısımdır.) (Birinci kısım Tıp)

Birinci Bölüm'de: Sıhhat nedir? (Hüsn)!

İkinci Bölüm'de: Maraz nedir? (Hastalık)!

Üçüncü Bölüm'de: Tedâvî nedir? Yâni Sağlık'ın yeniden kazanılması nasıl olacaktır? Önce Sıhhat'i yâni Hüsn (Güzellik)'ü görelim:

Fuzûlî'ye göre:

Ceberût âleminde doğup Lâhût âlemi yer edinmiş R Ū H adında, pâk yaradılışlı birisi vardır. Günlerden bir gün dolaşma arzusuyla N Â S Ū T (İnsanlık) âlemine ayak basınca BE D E N diye adlanmış bir diyâr görür. Yedi iklim, onun yedi endâmından ibârettir. Bu N Â S Ū T mülkünün pâdişahlığı: birbirine benzemezlikte ortak; uyumlulukta ise birbirinden ayrılmalarına imkân olmayan DÖRT KARDAŞ'a verilmiştir. KAN, SAFRÂ, BALGAM, SEVDÂ! Bunların birbirlerini sevmeye adları: ERKÂN; benzemezlikte de: EZZÂD'tır. Birbirlerine karışmaları ile VÜCŪD'a sebep olduklarından AHLÂT meydana gelir: (Ahlât-ı Erbaa)!

Bu dört işbilen kardeşin çalışmaları ile BEDEN ülkesinde akan ACI, TATLI, TUZLU, EKŞİ dört nehir sayesinde TEN mülkü mâmur olmuştur. Bu dört nehirin özelliği: KURULUK, YAŞLIK, SICAKLIK ve SOĞUKLUK adındaki dört tabiat, M İ Z Â C adlı kızın idaresine bırakılmıştır.

Rûh, Beden (Ten) diyarını görünce, çok beğenerek MİZÂC'a gönül verir. Bu mesût çift: Rûh ile Beden'in evlenmeleri neticesinde SIHHAT (SAĞLIK) adlı bir çocukları dünyaya gelir. RŪH, eşi MİZÂC'ı ve oğlu SAĞLIK'ı yanına alarak memleketi teftişe, dolaşmaya çıkar.

İlk uğradıkları yer: DİMÂĞ Kalesi'dir. Burada on mahalle ve bu mahallelerin işlerine bakan on memur görür: KULAK, GÖZ, BURUN, DAMAK, DOKUNMA, ORTAM DUYU, HAYÂL, KULLANMA, VEHİM, BELLEK (Hâfıza)!

Rûh, burada işlerin düzgün gittiğini görerek, Âferin'ler söyleyerek,

CİĞER ŞEHİRİ'ne geçer. Bu şehrin hizmetlerini gören SEKİZ Memura rastlar: GÂDİYE, NÂMIYE, MÜVELLİDE, MUSAVVİRE, CÂZİBE, MÂSİKE, HÂZİMA ve DÂFİ'A! Bu tâbirler, eski tıbbın hiç de yabancı olmadığı terimlerdir. Bugünkü tıbbın kullandığı Latince kelimelerden daha da zor değildir.

Buraların teftişinden sonra Rûh, GÖNÜL ŞEHİRİ'ne geçer. gönül Şehri'nin işlerini gören altı memurun adları: ÜMİD, KORKU, MAHABBET, ADÂVET, FERAH, GAM'dır. Rûh, burayı çok beğenerek, bunlardan sevdiği üç tanesini: ÜMİD, FERAH, MAHABBET'i yanına çağırır. Sevmedikleri olan ADÂVET, KORKU ve GAM'ı ise yanından uzaklaştırır. Zamanın bu üç bozguncusu (Adâvet=Düşmanlık, Korku=Havf, Gam=Keder), Rûh ve âilesinin yanından (Beden Mülkünden) giderler ama onlara müthiş bir kin bağlarlar. Rûh ise ziyafet sofralar düzenler, yer, içer, çalar, söyler... söyletir. BEDEN mülkünde hoş günler geçirir. Oraların sanatkârlarını: SEVDÂ, Kan, Balgam ve SAFRÂ'yı meclisine çağırır. Onları yerli yerine oturtur:

SEVDÂ- Baş'a yerleşir. Safra-Öd'e, Kan-Karaciğer'e, Balgam da akciğer'de yerini alır.

Yeme, içmeyle meşgûl olurlar. İçtikleri şarabın neş'esinden sarhoş olup başları kızışır. Durmadan şarap içmeleri ile hıtlar (Ahlât-ı Erbaa), Kan, Safra, Balgam ve Sevdâ böbürlenmeye başlarlar!

Rûh'un hatırı perişan olur. Bunları azarlar. Korkmuş görünerek bir köşeye çekilirlerse de, kötülük için zamanını kollamaya başlarlar.

GÖNÜL ŞEHİRİ'nden sürülen üç bozguncu: ADÂVET (Düşmanlık) Korku (Havf), Gam (Keder) bir araya gelerek, huzûrdan sürülmelerine sebep gördükleri SAĞLIK (Sıhhat)'ın saltanatına son vermeye and içerler.

Adâvet (Düşmanlık), yandaşları olan: Yalan, Kin ve Hased'e haber gönderir...

Korku (Havf), kendileriyle düşüp kalktığı kimselerden olan Şaşkınlık, Dehşet, Sıkıntı'yı yardıma çağırır.

Gam (Keder), himâyesindeki Mihnet, Mahrûmiyet ve Hasret (Özlem)'e başvurur. Bu üç bozguncu, adamlarını da yanına alarak, GÖNÜL

ŞEHİRİ'nin kapısına dayanırlar! Şöyle bir nâra atarlar. Mahalleyi ayağa kaldırırılar.

RÛH, Gönül Şehri'nin kapılarını sıkıca kapatıp, Allâh'a tevekkül ile kendisini koruntuya alır.

GAM (Keder) etrafı kuşatır. Rûh'un dostları bir araya gelip tedbir düşünürler: FERAH: "Benim, Hüsn (Güzellik) adında bir zâtla eski dostluğum vardır. Uygun görülürse çağırayım", der. Mahabbet (Sevgi) de: "Benim, AŞK adında usta bir dostum vardır, onu celbedeyim", der. ÜMİD de: "Benim, AKIL denen bir derd ortağım vardır, Ona güvenirim. Ferman buyurulursa, askerleriyle beraber AKL'ı çağırayım"; der.

Rûh, SIHHAT'la kalarak, Gönül Şehri'nin kapılarını gizlice açarak, FERAH, MAHABBET ve ÜMİD'in ellerine özel mektuplar vererek, kendilerini dedikleri yönle gönderir.

Ferah, hemen Hüsn (Güzellik)'e ulaşır: (s. 5, 3. paragraf)

Mahabbet (Sevgi), AŞK'ın konağına varıp yardım ister.

Ümîd, AKL'a başvurur. Tesirli sözlerle AKL'ı imdâda çağırır. O da "AHLÂK"ı toplayarak, Gönül Şehrini saran düşmanlara baskın düzenleyerek, BEDEN Ülkesini mütegalibenin elinden kurtarır. Gam askerleri yerle bir olur. Havf ve Gam tutulup bağlanır. Fakat ADÂVET (Düşmanlık), savaş meydanından kaçarak bir köşede gizlenir. Fitneler çıkarmaya karar verir. RÛH ile SAĞLIK'ın düşmanlarından MARAZ (Hastalık)'la bir yolunu bularak, hile ve hud'a ile tanışıklık peydâ eder.

MARAZ (Hastalık), Adâvet'i tesellî ederek: Sen bu işi bana bırak! Ten diyarına çekilenlerden en heveslisinin adını ver, bana bu yeter, der. Cevabını: G I D Â'dır, diye alınca işe koyulur. GIDÂ'dan, Rûh'un memurları haberdar olmadan Beden Diyârına, gizlice sokulmasını ister. GIDÂ, MARAZ'ın önüne düşerek, Sevdâ'ya yönelir. Sevdânın parlaklığı artar. Başağrısı, başa geçer. Beden diyarını sarsar. Bunların tahrikçisinin Gıda olduğunu AKIL bilir. Özel hizmetçilerinden PERHÎZ'i hazırlayarak, BEŞ DUYU'nun kapılarını korumaya memur eder.

Böylece eserin ilk iki bölümü, bitip üçüncü bölüm olan: TEDÂVÎ (Muâlcele) başlar. Burada tavsiye edilenler hakkında elbette tıbbın, günümüz tedâvî anlayışının diyecekleri vardır. Biz bununla meşgûl olmayacağız.

SIHHAT (SAĞLIK), AKL'in yardımından ye'se kapılarak ümitsizliğe düşer. Gam ile Korku (Havf), AKL'in hapsinde olduğundan, MARAZ askerlerinin üzerine hücum için müsaade ister. Maraz da boş durmaz. Bütün bunlar, SAĞLIK'ın anası MİZÂC'ın kulağına gelir. MİZÂC'ın geçmişte AHLÂT (Kan, Safrâ, Balgam ve SEVDÂ) ile tanışıklığı ve dostluğu olmasından eski hukukunu dile getirir. Yardıma çağırır. Bunlar MİZÂC'tan utanırlar. Hıltlar, Maraz'dan yüz çevirerek, SAĞLIK'la el ele verirler. Maraz, kaçıp gider ama oğlu ZAAF, Beden diyarını yeni gördüğünden, babasına yoldaş olmayıp orada kalır.

MARAZ'ın kaçması, bozguna uğraması RÛH tarafından bilinir. HILT'ların SAĞLIK'a yardımlarını görür. Allâh'a hamd ve şükrederek AKL'i huzuruna çağırır. AKIL: Şimdi uygun olan şey, PERHÎZ'in Duyu kapılarından ayrılmayarak, zararlı gıdâlardan Beden'i korumaktır" der. Devamla: Perhîz'e ferman buyurun da Beden Şehri'nin bütün kapıları, ecnebilerin girişinden korunsun, GIDÂ'nın yardımıyla ZAAF'a tekrar güç gelmesin" gibi sözler söyler. İşin sonunda ZAAF da Beden diyarını terkedip gider. Rûh, günden güne büyüklüğünden, mükemmelliğinden yüce mertebelere ulaşır. Olan biteni cevherine ve cevheri cismine ve cismi arazına letâfet bağışlar. Eski dostları onunla ülfete ve sohbet başlarlar.

Fuzûlî, burada Hüsn ü Aşk risâlesini yarılamıştır. Ancak tekrar geriye dönerek, FERAH'ın HÛSN'e elçiliğe gitmesine parmak basar. Bazan gerçek ve edebî tâbirlerle, bâzan da tasavvufî görüşleriyle Hüsn ile Aşk'ı anlatır...

Vaktiyle Şeyh GÂLİB'in Hüsn ü Aşk mesnevisiyle Fuzûlî'nin Hüsn ü Aşk (Sıhhat u Maraz) risâlesi arasındaki bağlantıyı araştırmış lâkin benzerliklerine ve ayrılıklarına, herkesin temas edebildiği kadar, temas etmiş fazla birşey söyleyememiştik.

Elbette Şeyh Gâlib, Fuzûlî'nin bu risalesini görmüş, ama Hüsn ile Aşk'ı değişik bir mecrâyâ seketmiş ve eserini manzûm yazmıştır. Sonra, Hüsn ile Aşk'ı, Leylâ ile Mecnûn, Yûsuf ile Züleyha, Ferhâd ile Şîrîn, Vâmık ile Azrâ gibi Şark'ın büyük hikâyeleri arasında saymıştır.

Bize göre, iki eserin başlangıçları ve hattâ sonuçları aynı lâkin anlatışları çok farklıdır. Bu itibarla Fuzûlî'nin Hüsn ü Aşk'ını (Sıhhat u

Maraz), Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk mesnevisiyle benzer ve ayrı taraflarını araştırma yerine Leylâ ile Mecnûn'u mukayese etmek gerekir. Bunun daha doğru olacağı kanaatini taşımaktayız.

Fuzûlî, Hüsn ü Aşk (Sıhhat u Maraz)'ta, Güzellik ile Aşk'ı anlatır görünerek, tıp bilgilerini, tıbbâ dair edindiği bilgileri, hastalığın âmillerini ve tedâvî usûllerini, çok kere gerçek bâzan da temsîlî olarak, dile getirmiştir.

Sıhhat u Maraz risâlesi, Farsça olmakla beraber, çok okunmuştur. Çok kere istinsah edilmiştir. Nüshalar arasında büyük farklar meydana gelmiştir. Fuzûlî'nin elinden çıkan şeklini görmemiz mümkün olamamıştır. Tenkîdli metninin hazırlanmasında yarar görmekteyiz.

Meclis-i Vâlâ âzâsından olan Lebîb Efendi tarafından yapılan tercümesi 1273/1857 yılında basılmıştır. Merhum Abdülbâkî GÖLPINARLI'nın da bir çevirisi çıkmıştır. Gölpınarlı'nın tercümesine ulaşamadık. İstinsah ettiğimiz bir iki Farsça nüshasını ele alarak, Lebîb Efendi'nin çevirisini de göz önünde bulundurarak yeniden Türkçe'ye kazandırmak istedik. Bu tercüme okunduğu zaman, Fuzûlî'nin tıp alanındaki bilgileri daha iyi anlaşılacaktır.